

İLKOKUL ÖĞRENCİLERİNİN KENDİLERİNE İLİŞKİN BAZI DEĞİŞKENLERİN DENETİM ODAKLARI ÜZERİNE ETKİSİ

Fidan KORKUT (*)

GİRİŞ

Davranışların oluşmasında, önceleri insanın sadece etkiye tepki veren bir varlık olduğu savunuluyorken, Bandura (1963) insanın hem çevrenin bir ürünü hem de bir çevre üreticisi olduğunu ifade etmiştir. Böylece sosyal öğrenme kuramını da formüle eden bu ifade, doğrudan yaşanan veya başkalarının yaşantılarına bakılarak elde edilen öğrenme yaşantılarının, bireyin uygun davranış potansiyellerini belirlediği şeklinde daha açık olarak belirtilebilir. Bu davranışsal potansiyeller arasından kişinin yaptığı seçim, belli durumda karşılaşılabilecek her bir seçeneğin olası sonuçlarına yani pekiştireçlere bağlıdır. Bu pekiştireçlerle ilgili beklentiler ise geçmiş yaşantılara bağlıdır (Rotter, 1966). Bireyin, çevrenin kendi üzerindeki etkisi ve ilgili ve kendisinin çevresini denetlemesi ile ilgili olarak edindiği algıları da davranışlarını etkiler. Çeşitli durumlarda bireyler kendi davranışlarının kendilerinin mi yoksa çevrenin mi denetimi altında olduğuna ilişkin algılarına bağlı olarak davranırlar. Davranışlar hem bireyin içinde gelen istek, güdü, tutum, niyet gibi güçlerle hem de dıştan gelen fiziksel veya sosyal olabilen çevresel güçlerle belirlenir.

İçten veya dıştan gelen güçler davranışları hızlandırıp cesaretlendirebilir veya engelleyip keteleyebilir. Rotter ve Lefcourt (1966) tarafından yapılan çalışmalar, bazı bireylerin, olayların kendileri tarafından denetlendiğine, bazılarının ise, olayların kendilerini denetlediğine inanma eğilimleri bulunduğunu gösteren kanıtlar ortaya koymuştur. Rotter (1966) bunu, pekiştirecin içten veya dıştan denetimini formüle ederken, açıkça göstermiştir. Ona göre davranışla pekiştireci arasındaki ilişkinin birey tarafından nasıl algılandığına bağlı olarak davranış değişir.

Yaşlıları arasında popüler olmalarına (Nowicki ve Roundre, 1971); arkadaşçıl, sosyal iletişimlerinde dengeli olmalarına ve diğer insanlar tarafından çekici algılanmalarına (Holmes ve Jackson, 1975); ilişki kurmada etkili olmalarına (Lefcourt ve Phares, 1972) bakıldığında, içten denetime inanmanın daha olumlu, daha sağlıklı olduğu sonucu çıkarılabilir. Denetimin içten olduğuna inancın daha is-

(*) Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Araştırma Görevlisi.

tendik olması buna bağlıdır. Öğrenilmiş olması nedeni ile değiştirilebileceği de açık olan içten denetimliliğin sağlanabileceği koşulların anlaşılması için herşeyden önce denetim odağının oluşumundaki etkenlerin belirlenmesi gerekir.

DENENCELER

Bu araştırmada üçüncü ve beşinci sınıfta okuyan ilkökul öğrencilerinin kendilerine ilişkin bazı değişkenlerin, denetim odakları üzerindeki etkilerini araştırmak amaçlanmıştır.

Yukarıdaki ifadeye dayalı olarak şu denenceler sınanmıştır.

1. Dıştan denetimlilerle karşılaştırıldıklarında, içten denetimli öğrenciler daha başarılıdır.
2. Yaş ilerledikçe denetim odağı dıştan içe doğru değişmektedir.
3. Erkek öğrenciler kız öğrencilere göre daha içten denetimlidirler.
4. Sınıf yükseldikçe denetim odağı dıştan içe doğru değişmektedir.

EVREN VE ÖRNEKLEM

Araştırmanın evrenini, 1984-85 öğretim yılında Ankara Dikmen İlkokulunda 3. ve 5. sınıflarda okuyan, sabahçı ve öğleci olan bütün öğrencileri kapsamaktadır (710 öğrenci). Örneklem ise evreni oluşturan ve araştırmanın yürütüldüğü günlerde okulda bulunan öğrenciler oluşturmaktadır (540 öğrenci).

VERİLERİN TOPLANMASI

Çocukların denetim odaklarının içten veya dıştan oluşunu belirlemek için Nowicki ve Strickland (1973) tarafından geliştirilmiş Çocuklar için Denetim Odağı Ölçeği kullanılmıştır. Ölçek evet-hayır tepkilerinden birini vermeyi gerektiren 40 maddeden oluşmaktadır. Dıştan denetime inanma doğrultusunda puanlanan ölçekten fazla puan alma dıştan, az puan alma içten denetimliliği göstermektedir. Bu araştırmada, ölçeğin 19 soruluk ilkökul öğrencilerine uygun olan kısmı uygulanmıştır.

Verilerin elde edilmesinde ayrıca, öğrencilerin kendilerine ve ailelerine ilişkin bazı değişkenler konusunda bilgi almak için araştırmacı tarafından geliştirilen bilgi formu ile, okul idaresinden elde edilen yıllık akademik not ortalamaları kullanılmıştır.

BULGULAR

Bu araştırmanın sonunda elde edilen bulgular şu şekilde özetlenebilir. Birinci denenceye ilişkin olarak öğrencilerin başarı düzeyleri üç gruba ayrılmış ve grupların

Denetim Odağı Ölçeğinden elde ettikleri puanlar arasında fark olup olmadığını anlamak için tek yönlü varyans analizi uygulanmıştır. Bu analizin sonuçları Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1
Başarı Düzeyinin Denetim Odağı Üzerindeki Etkisine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Varyans Kaynağı	Serbestlik Derecesi	Kareler Toplamı	Kareler Ortala.	F Değeri	Önemlilik Düzeyi
Gruplar Arası	2	241.54	120.78		
Grup İçi (Hata)	537	3734.11	6.95	17.368	.001 Önemli
Genel Toplam	539	3975.65	7.38		

$F(2,537) : 17.3, \alpha < .001$

Tablo 1'de de görüldüğü gibi denetim odağının üzerinde başarı düzeylerinin etkisi vardır. Sonuçlar gruplar arasında farkın olduğunu göstermektedir. Farkın hangi gruplar arasındaki farktan kaynaklandığını anlamak için yapılan t testi sonuçları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2
Başarı Düzeyine Göre Öğrenilerin Denetim Odağı Puanlarının t Değerleri

Başarı Düzeyi	Pekiyi-iyi	Pekiyi-Orta	İyi-Orta
t Değerleri	3.78	5.87	2.08
Önemlilik	.001	.001	.05
Düzeyi	Önemli	Önemli	Önemli

Görüldüğü gibi üç grup arasında yapılan ikili karşılaştırmalar, farkın her üç grup arasındaki farklardan kaynaklandığı doğrultusunda sonuçlanmıştır.

İkinci denenceye ilişkin olarak yedi yaş grubu oluşturulmuş ve bu gruplar denetim odağı ölçeğinden elde edilen puanlar açısından tek yönlü varyans analizi ile sınanmıştır. Tablo 3'te bu analizin sonuçları sunulmuştur.

Tablo 3**Yaşın Denetim Odağı Üzerindeki Etkisine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları**

Varyans Kaynağı	Serbestlik Derecesi	Kareler Toplamı	Kareler Ortala.	F Değeri	Önemlilik Düzeyi
Gruplar Arası	7	546.87	78.12		
Grup İçi (Hata)	532	3428.77	6.46	12.24	.001 Önemli
Genel Toplam	539	3975.65	7.38		

F (7,532): 12.24, $\infty < .001$

Tablo 3'te de görüldüğü gibi yaşın denetim odağının üzerinde etkisinin olduğu sonucuna varılmıştır. Bu etkinin hangi yaş grupları arasındaki farktan kaynaklandığını anlamak için yapılan t testi sonuçlarından önem düzeyi en yüksek olanlar Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4**Yaşa Göre Öğrencilerin Denetim Odağı Puanlarının t Değerleri**

Yaş Düzeyi	8-11	8-14	9-13	10-11	10-13	12-24
t Değerleri	5.54	5.96	4.68	4.01	3.87	2.88
Önemlilik	.001	.001	.001	.001	.001	.01
Düzeyi	Önemli	Önemli	Önemli	Önemli	Önemli	Önemli

Tablo 4'te verilen karşılaştırmada olduğu gibi kalan diğer yedi karşılaştırmada da çeşitli yaş grupları arasında anlamlı farklar elde edilmiştir. Bu sonuçlar, yaş farkı arttıkça t değerlerinin arttığını göstermektedir. Bu bulgu büyük yaştaki çocukların küçüklere oranla daha içten denetimli olduklarını göstermektedir.

Üçüncü denenceye ilişkin olarak kız ve erkek öğrenciler denetim odağı ölçeğinden elde ettikleri puanların ortalamaları açısından t testi ile karşılaştırılmışlardır. Tablo 5'te de görüldüğü gibi karşılaştırma sonunda kız ve erkekler arasında denetim odağı açısından anlamlı bir fark yoktur.

Tablo 5
Cinsiyetlere Göre Öğrencilerin Denetim Odağı Puanlarının t Değerleri

	N	X	S	t Değeri	Anlamlılık Düzeyi
Kız	268	8.3	2.6	1.84	.05
Erkek	272	7.9	2.8		Önemsiz

Sınıf düzeylerine ilişkin denenceyi sınamak için 3. ve 5. sınıf öğrencilerinin, Denetim Odağı Ölçeğinden elde ettikleri puanların ortalamaları t testi ile karşılaştırılmıştır. Tablo 6'da da görüldüğü gibi sınıflar arasında anlamlı derecede bir fark olduğu bulunmuştur. Ölçektan elde edilen puanların ortalamalarına bakıldığında 5. sınıfları ortalamalarının düşük olduğu, yani daha içten denetimli oldukları görülmektedir.

Tablo 6
Sınıf Düzeylerine Öğrencilerin Denetim Odağı Puanlarının t Değeri

	N	X	S	t Değeri	Anlamlılık Düzeyi
3. sınıf	249	9.27	2.46	9.95	.001
5. sınıf	291	7.13	2.53		Önemli

SONUÇ VE YORUMLAR

Bulgular kısaca özetlenirse (1) başarı düzeyi denetim odağının içte veya dışta algılanması üzerinde etkilidir. Bu etki denence doğrultusunda olup başarılı öğrenciler daha içten denetimlidir. (2) Yaş, denetim odağının içte veya dışta algılanması üzerinde, denence doğrultusunda etkilidir. Bu bulgu yaşı büyük öğrencilerin küçük yaştakilere kıyasla daha içten denetimli olduğunu göstermektedir(3) Kız ve erkek öğrenciler arasında denetim odağını içte veya dışta algılama konusunda anlamlı derecede fark yoktur. (4) Sınıf düzeyleri denetim odağını içte veya dışta algılanmasında etkilidir ve bu etki denence doğrultusunda olmak üzere büyük sınıftaki öğrencilerin daha küçük sınıflardakilere kıyasla daha içten denetimli olduğunu göstermektedir.

Başarı ile ilgili olarak, başarılı oldukları mesajını alan öğrencilerin, bunun devamını sağlamanın ellerinde olduğu farketmelerinin onların daha içten denetimli

olmalarının nedeni olduğu söylenebilir. Bu sonuç, Kanoy ve arkadaşlarının (1980), Findley ve Cooper'ın (1983) Harper'in (1984) yaptıkları araştırmanın sonuçları ile tutarlılık göstermektedir.

Yaşla ilgili olarak, yaşantuların artmasının içten denetimliliği artırdığı düşünülebilir. Bu sonuç Prokrowski ve Durhan (1983), Knopp (1981) tarafından elde edilen sonuçlarla paralellik göstermektedir.

Kültürel tutum olarak erkeklerin daha içten denetimli olacağı şeklindeki denencenin desteklenmemesinin nedeni, kültürel etkilerinin bu yaş düzeyinde cinsiyetler arasında henüz fark yaratıcı boyutta olmadığını akla getirmektedir. Cinsiyetler arasındaki farklılaşmanın ergenlik döneminde daha belirgin olacağı düşünülebilir.

Sınıf düzeyi, eğitim olaylardaki neden sonuç ilişkisini vurgulaması ve buna her yıl yenisinin eklenmesi ile, sınıf yükseldikçe içten denetimlik artıyor olabilir. Bunun yanında beşinci sınıfa gelen öğrencilerin bilişsel yapılarında soyut işlemler dönemine giriş yönünde değişmelerin oluşmaya başlaması, dolayısı ile olaylar ve sonuçları arasındaki ilişkilere daha farklı bakar hale gelmelerinde etkili olabilir. Bu sonuçların benzerleri, Brown ve arkadaşları (1984) tarafından yapılan araştırmalarda da elde edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Bandura, A., Walters, R.H. **Social Learning and Personality Development**, Holt Rinehard and Winston, 1963.
- Brown, D., his friends. LOC, Sex Role Orientation and Self Concept in Black and White 3 rd and 6 th Grade Male and Female Leaders in a Rural Community, **Developmental Psychology**, 1984, 29, 717-721.
- Findley, M.J., Cooper, H.M. LOC and Achedemic Acnievement: A Literature Review, **Journal of Personality and Social Psychology**, 1983, 44 419-427.
- Harper, H.D., Levels of Cognitive Development and LOC as Predictors of Achedemic Achievement for College Students, **Dissertation Abstracts International**, 1984, Vol 44, No 11, 3326.
- Kanoy, R.C., and his friends. LOC and Self-concept in Achieving and Undercrachieving Bright Elemantary Students, **Psychology in the Schools**, 1930, 17, 395-399.
- Knopp, R., Age and Correlates of LOC. **Journal of Psychology**, 1981, 103-108.

Lefcourt, H., Recent Development in the Study of LOC. Brendan, A.M. (Eds.)
Progress in Experimental Personality Research, Vol 6, Academic Press, London, 1972.

Nowicki, S.Jr., Roundtree, J. Corralates of LOC in Secondary School Age Students,
Developmental Psychology, 1971, 4, 447-478.

Piotrowski, C., D rhan, Y., Stability of Factor Structure in 5 th Grades on the
Children Nowicki-stirickland 1-E Scale, **Journal of Psychology, 1983,**
115-13-15.

Rotter, and his friends, **Application a Social Learning Theory of Personali-**
ty, Holt Rinehart and Winston, 1972.